

3. Lecke – A történelem aranyfonala

A nagy küzdelem megjelenése a Teremtés könyvében

1. Milyen hadüzenetet adott Isten Sátánnak Ádám és Éva bűnbeesése után?

„És **ellenségeskedést** szerzek **közötted** (a kígyó) és az **asszony** között, a te magod között, és az **ő magja** között: az neked fejedre tapos, te pedig annak sarkát mardosod.” (1 Mózés 3:15)

Megjegyzés: Négy elem van az 1 Mózés 3:15 versben: egy asszony, egy kígyó, az ellenségeskedés és a mag. Ebben a versben figyelmezteti Isten Sátánt, hogy Ő küldeni fog egy Magot, ami a fejére fog taposni. Ez a vers tartalmazza a Biblia központi témáját: a nagy küzdelmet Krisztus és Sátán között.

2. Hogyan oldotta meg Isten Ádám és Éva mezítelenségének problémáját?

„És csinálja az Úr Isten Ádámnak és az **ő feleségének bőr ruhákat**, és **felöltöztet** őket.” (1 Mózés 3:21)

Megjegyzés: Ádám és Éva bűnbeesésének az első következménye a mezítelenség volt (1 Mózés 3:7). Isten megígérte, hogy befedi az ő mezítelenségüknek szégyenét olyan bőrből készült ruhákkal, amelyek bárányáldozatokból származtak (1 Mózés 3:21). Ezek a bárányok Jézusnak a kereszthalálát jelképezték (1 Péter 1:18-20).

Ábel titkos ellensége

1. Ki volt a valódi bűnös Ábel meggyilkolása mögött, és miért kívánta Ábel halálát?

„Nem úgy, mint Kain, aki a **gonosztól** vala, és meggyilkolá az **ő testvérét**. És miért gyilkolta meg azt? Mivel az **ő cselekedetei gonoszok** valának, a testvérei pedig igazak.” (1 János 3:12)

Megjegyzés: Sátán volt a valódi bűnös Ábel halála mögött. 1 Mózés 3:15 fényében tisztán áll, hogy Sátán akarta Ábel halálát, mert azt gyanította, hogy Ábel lehet a megígért Mag.

2. Isten terve meghiúsult Ábel halála miatt?

„Ádám pedig ismét ismeré az **ő feleségét**, és az **szüle néki fiat**, és nevezé annak nevét **Séthnek**: mert adott úgymond, énnékem az Isten más **magot** Ábel helyett, kit megöle Kain.” (1 Mózés 4:25)

Megjegyzés: Isten terve nem hiúsulhatott meg. Ő adott Évának más magot, akinek a vérvonalából a megígért Mag végül majd eljön.

Sátán özönvíz előtti szándékai

1. Az embereknek melyik két csoportja kötött házasságot az özönvíz előtti években?

„Lőn pedig, hogy az emberek sokasodni kezdének a föld színén, és leányaik születének. És láták az Istennek **fiai** az emberek **leányait**, hogy szépek azok, és vevének magoknak **feleségeket** mind azok közül, kiket megkedvelnek vala. (1 Mózés 6:1-2)

Megjegyzés: Az 1 Mózés 4-5 szövegösszefüggésében az Istennek fiai Séth leszármazottai voltak. Az emberek leányai pedig Kain leszármazottai. Az igaz magnak és a gonosz magnak az összevegyítésével Sátán azt várta, hogy a szent vérvonal megromlik, és így elveszti identitását.

2. Mi lett a világ erkölcsi állapotára nézve a következménye ezeknek a törvénytelen házasságoknak?

„És látá az Úr, hogy megsokasult az ember **gonoszsága** a földön, és hogy szíve gondolatának minden alkotása szüntelen csak **gonosz**.” (1 Mózes 6:5)

Megjegyzés: Az igaz mag és a gonosz mag keveredésének az eredménye a világnak majdnem teljes, egyetemes megromlása lett. Ha Isten nem bocsátotta volna az özönvizet a világra, a szent vérvonal eltűnt volna a földről.

1 Mózes 10. fejezete és a Babel tornya

1. Hány fia volt Noénak?

„Ez pedig a Noé fiainak, **Sémnek**, **Khámnak** és **Jáfetnek** nemzetsége; és fiaik születének az özönvíz után.” (1 Mózes 10:1)

Megjegyzés: Noé két fiától származott egy sor nemzet, akik később ellenségei lettek Izraelnek. Jáfettől származott Magóg, Médo-Perzsia, Görögország, Tírusz és Róma. Khám leszármazottai alkották Babilont, Asszíriát, a Filiszteusokat, a Kánaáni népeket és az Emóreusokat. Más részről viszont Sém folytatta a szent vérvonalat. (1 Mózes 11:10-32)

2. Kitől származtak a világ összes nemzetei?

„Ezek a Khám fiai **családjak**, nyelvök, földjük s **nemzetségök** szerint.” (1 Mózes 10:20)

Megjegyzés: Habár 1 Mózes 10:6-20 előbb van a Teremtés könyvében, mint az 1 Mózes 11, valójában ez írja le azokat a nemzeteket, amelyek az 1 Mózes 11 történetének következtében léptek fel.

3. Milyen esemény történt kb. 100 évvel az özönvíz után?

„És mondának: Jertek, építsünk magunknak várost és **tornyot**, melynek teteje az **eget** érje, és szerezzünk magunknak **nevet**, hogy el ne széledjünk az egész földnek színén.” (1 Mózes 11:4)

Megjegyzés: Éppen 100 évvel az özönvíz után az volt Sátán terve, hogy egy világszéles szövetséget hoz létre lázadásban Isten ellen, azt remélve, hogy így teljesen megrontja az emberi fajt. Ennek a világszéles összeesküvésnek a magja volt Babel.

Ábrahám kihívása Úr-Kaszdím városából

1. Miért kellett Ábrahámnak kijönnie Ur városából?

„És monda Józsué az egész népnek: Ezt mondja az Úr, Izraelnek Istene: A folyóvízen túl lakoztak régenten a ti atyáitok: Tharé, Ábrahámnak atyja és Nákhórnak atyja, és **idegen isteneknek** szolgáltak vala. De áthozám a ti atyátokat, Ábrahámot a folyóvíz túlsó oldaláról, és elhordozám őt az egész Kánaán földén, és megsokasítám az ő magvát; és adám néki Izsákot.” (Józsué 24:2-3)

Megjegyzés: Ábrahám családja feltehetőleg azon a területen élt, ahol Babel tornyát is építették. (Apcsel 7:2-4 említi, hogy a Káldeusok között lakott, akik Babilon népe voltak, ez pedig valószínűleg ugyanazt a földrajzi területet jelöli) Mindenesetre a szétszéledt hitehagyó vallások, amelyek onnan eredtek, káros befolyással voltak Ábrahám családjára is.

2. Milyen parancsot adott Isten Ábrahámnak, és mit ígért, hogy rajta keresztül fogja beteljesíteni?

„És monda az Úr Ábrámnak: Eredj ki a te **földedből**, és a te rokonságod közül, és a te **atyádnak** házából, a földre, amelyet én mutatok néked. És nagy nemzetté teszek, és megáldalak téged, és felmagasztalom a te nevedet, és áldás leszel. És megáldom azokat, akik téged áldanak, és aki téged átkoz, megátkozom azt: és **megáldatnak** te benned a föld minden nemzetségei.” (1 Mózes 12:1-3)

Megjegyzés: Isten kihívta Ábrahámot annak érdekében, hogy elválassza őt az ottani bálványimádó befolyásoktól. Ez volt az első kihívás Babilonból. Az utolsó pedig a Jelenések könyvében lesz (Jelenések 18:4)

3. A megígért áldás vajon csak Ábrahámon keresztül volt eljövendő?

„És **megáldatnak** a te **magodban** a földnek minden nemzetségei, mivelhogy engedté az én beszédemnek.” (1 Mózes 22:18)

Megjegyzés: A megígért áldás valójában Ábrahám Magján keresztül volt eljövendő. Ábrahám pusztán az eszköz volt, amelyen keresztül Isten be tudta hozni a Magot a világba.

Ábrahám, Sára, Izsák és Ismael

1. Mit javasolt Sára Ábrahámnak, amikor nem tudott gyereket szülni?

„Monda azért Szárai Ábrámnak: Ímé az Úr bezárolta az én **méhemet**, hogy ne szüljek: kérlek, menj be az én **szolgáломhoz**, talán az által megépülök; és **engede** Ábrám a Szárai szavának.” (1 Mózes 16:2)

2. Milyen hozzáállást tanúsított Ismael Izsák iránt?

„De valamint akkor a test szerint született **üldözte** a Lélek szerint valót, úgy most is.” (Galata 4:29)

Megjegyzés: Sátán volt az, aki arra csábította Ábrahámot, hogy fogadja el Sára szolgáját. Ennek az egyesülésnek a gyümölcse volt Ismael, aki később megpróbálta megsemmisíteni Izsákot. Sátán jól tudta, hogy a megígért Mag Izsák leszármazottja lesz.

Jákob, Ézsau és József

1. Mit tervezett Ézsau tenni, amikor Jákob ellopta az elsőszülöttségi jogát?

„**Gyűlöli** vala azért Ézsau Jákóbot az áldásért, amellyel megáldotta vala őt az Ő atyja, és monda Ézsau az Ő szívében: Közelgetnek az én atyámért való gyásznak napjai, és akkor **megölöm** az én öcsémet Jákóbot.” (1 Mózes 27:41)

2. Mit mondott József a fivéreinek, amikor végül felfedte a személyazonosságát előttük?

„És most ne **bánkódjatok**, és ne bosszankodjatok azon, hogy engem ide eladtatok; mert a ti **megmaradástokért** küldött el engem Isten ti előttetek. Mert immár két esztendeje, hogy éhség van e földön, de még öt esztendő van hátra, melyben sem szántás, sem aratás nem lesz. Az **Isten** küldött el engem ti előttetek, hogy míveljem a ti **megmaradásotokat** e földön, és hogy megmenthesselek titeket nagy szabadítással.” (1 Mózes 45:5-7)

Megjegyzés: Sátán terve az volt, hogy kiéhezteti Jákóbot és a családját, de Isten elküldte Józsefet Egyiptomba, hogy megvédje a magot.

Az Ígéret Földje feletti konfliktus

1. Milyen ígéretet tett Isten Ábrahámnak 400 évvel azelőtt, hogy megváltotta volna Izraelt Egyiptomból?

"És monda az Úr Ábrámnak: Tudván tudjad, hogy a te magod jövevény lesz a földön, mely nem övé, és szolgálatra szorítják, és nyomorgatják őket négyszáz esztendeig. De azt a népet, melyet szolgálnak, szintén megítélem én, és annak utána kijőnek nagy gazdagsággal." (1 Mózés 15:13-14)

Megjegyzés: Isten megígérte Ábrahámnak, hogy 400 évi szenvedés után Izraelt megszabadítja az elnyomótól, és beviszi Őket Kánaánba. Kánaán földjén fog később megszületni a Messiás.

2. Melyik földet ígérte Isten Ábrahámnak és az ő leszármazottainak?

„És adom tenéked és a te magodnak te utánad a te bujdosásod földét, Kánaánnak egész földét, örök birtokul; és Istenök leszek nékik.” (1 Mózés 17:8)

3. Milyen néven nevezte Isten a Fáraót?

„Szólj és mondd: Így mondta az én uram, az Úr: Íme én ellened vagyok, Faraó, Egyiptom királya, te nagy sárkány, ki folyóid közepette fekszel; ki azt mondod : Nílusom az enyém, és én teremtettem magamnak” (Ezékiel 29:3 - Kecskeméthy fordítás)

Megjegyzés: A magyar fordításokban itt sokszor krokodil szerepel, de a héber tannin kifejezés sokkal inkább jelent kígyót, sárkányt, vagy tengeri szörnyet. Jeremiás 51:34 szintén ezt a kifejezést használja Nabukodonozorra, Ézsaiás 27:1 versében pedig Sátánra.

Megjegyzés: Sátán rávette a Fáraót, hogy ölessen meg minden újszülött gyermeket, amikor Mózes született. Sátán tudta, hogy ki lesz a szabadító, és megtett mindent, ami a hatalmában állt, hogy megghiúsítsa, amit Isten megígért.

4. Milyen hozzáállást tanúsított a Faraó, amikor Isten azt parancsolta neki, hogy engedje elmenni Izraelt?

„A Faraó pedig mondá: Kicsoda az Úr, hogy szavára hallgassak, és elbocsássam Izráelt? Nem ismerem az Urat és nem is bocsátom el Izráelt.” (2 Mózés 5:2)

Megjegyzés: A Faraó makacssága nem pusztán emberi makacsság volt. Sátán nem engedte Isten népének, hogy elhagyja Egyiptomot és letelepedjen Kánaánban.

5. Mit mondott Izrael, amikor a kémek rossz hírt hoztak Kánaánból?

„Miért is visz be minket az Úr arra a földre? Hogy fegyver miatt hulljunk el? Feleségeink és a kicsinyeink prédára legyenek? Nem jobb volna-e nekünk visszatérnünk Égyiptomba?” (4 Mózés 14:3)

6. Mit tett Izrael, amikor másodszor érkeztek meg az Ígért Földjének a határához?

„Mikor pedig Sittimben lakozik vala Izráel, kezde a nép paráználkodni Moáb leányaival. Mert hívogatták a népet az ő isteneik áldozataira; és evék a nép, és imádá azoknak isteneit.” (4 Mózés 25:1-2)

Megjegyzés: Nyilvánvaló, hogy Sátán minden áron meg akarta akadályozni, hogy Izrael belépjen az Ígért Földre. Abban reménykedett, hogy Isten megsemmisíti Izraelt a hitetlensége miatt Kádesh-Barneánál, és a bálványimádása miatt Moáb mezején.

Isten ígérete Dávidnak és az ő magjának

1. Milyen döbbenetes ígéretet tett Isten Dávidnak, mielőtt meghalt?

„Mikor pedig a te napjaid betelnek, és elaluszol a te atyáiddal, feltámasztom utánad a te **magodat**, mely ágyékból származik, és megerősítem az ő **királyságát**: Az fog házat építeni az én nevemnek, és megerősítem az ő királyságának trónját **mindörökké**.” (2 Sámuel 7:12-13)

2. Ki volt Dávidnak ez a megígért magja?

„Ez nagy léssen, és a Magasságos **Fiának** hivattatik; és néki adja az Úr Isten a **Dávidnak**, az ő atyjának, királyi székét; És uralkodik a Jákób házán mindörökké; és az ő királyságának vége nem léssen!” (Lukács 1:32-33)

3. Mit kísérelt meg Saul király megtenni, amikor Dávid hárfázott a palotában?

„Másnap pedig megszállta Saul az Istentől küldött **gonosz** lélek, és prófétálni kezdte a maga házában; Dávid pedig hárfázott kezével, mint naponként szokta, és a **dárda** Saul kezében vala. És elhajította Saul a dárdát, azt gondolván: Dávidot a falhoz **szegezem**; de Dávid két ízben is félrehajolt előle.” (1 Sámuel 18:10-11)

4. Ki vette rá Dávidot, hogy megszámláltassa Izrael fiait?

„Támada pedig a **Sátán** Izráel ellen, és **felindította** Dávidot, hogy megszámlálja Izráelt.” (1 Krónika 21:1)

5. Ki vezette Dávidot, hogy a házasságtörés és gyilkosság súlyos bűnét elkövesse?

„És lőn estefelé, mikor felkelt Dávid az ő **ágyából**, és a királyi palota tetején sétála: látta a tetőről egy asszonyt **fürdeni**, ki igen **szép termetű** vala.” (2 Sámuel 11:2)

Megjegyzés: Dávid életében ezek a különféle események azt jelzik, hogy Sátán el akarta pusztítani őt. Miért akarta volna ezt tenni? Azért volt, mert gyűlölte Dávidot? Nem! Ezidőtájt Sátán már tudta, hogy a Messiás Dávid leszármazottja lesz. (1Móz 49:10, 1Sám 13:13-14, 1Sám 16:1)

6. Mit tett Salamon király, amivel kifejezetten szembeszállt Isten parancsával?

„Salamon király pedig megszerete sok **idegen** asszonyt, még pedig a Faraó leányán kívül a Moábiták, Ammoniták, Edomiták, Sídonbeliek és Hitteusok leányait, Olyan népek közül, akik felől azt mondotta volt az Úr az Izráel fiainak: Ne menjetek hozzájuk, és őket se engedjétek magatokhoz jőni, bizonyára az ő isteneik után hajtják a ti **szíveteket**. Ezekhez **ragaszkodék** Salamon szeretettel. És valának néki feleségei, hétszáz királynéasszony és háromszáz ágyas; és az ő feleségei **elhajták** az ő szívét.” (1 Királyok 11:1-3)

A fogság utáni konfliktus

1. Milyen rendeletet adtak ki Izrael ellen Eszter királyné napjaiban?

„És elküldettek a levelek futárok által a király minden tartományába, hogy **kipusztítsák**, megöljék és **megsemmisítsék mind** a zsidókat, ifjútól a vénig, gyermekeket és asszonyokat **egy** napon, tizenharmadik napján a tizenkettedik hónapnak, (ez Adár hónapja) és hogy javaikat elragadják.” (Eszter 3:13)

Megjegyzés: Sátán elsődleges ellenségeskedése itt nem antiszemita volt, hanem inkább Messiás-ellenes. El akarta törölni az egész zsidó népet annak érdekében, hogy megakadályozza a Messiás eljövételét.

2. A fogság után Izrael vezetői hogyan hágták át Isten parancsolatát?

„Mert ezek leányai közül vettek vala feleséget magoknak és fiaiknak, és **megelegyedett** a szent **mag** e tartományok népeivel; és pedig a fejedelmek és főemberek valának első e **bűnben**.” (Ezsdrás 9:2)

Megjegyzés: A fogság után Sátán rávette Izrael vezetőit, hogy házasodjanak össze a környező népek bálványimádó asszonyaival. Abban reménykedett, hogy kitörölheti a szent vérvonalat, amelyikből a Messiás eljöhethetne.

A megígért mag érkezése

1. Ki volt az 1 Mózes 3:15 versben megígért mag valójában?

„Mikor pedig eljött az időnek **teljessége**, kibocsátotta Isten az Ő Fiát, aki **asszonytól** lett, aki törvény alatt lett.” (Galata 4:4)

2. Ki volt az a kettő, akik Jézus Ősatyái voltak?

„Jézus Krisztusnak, **Dávid** fiának, **Ábrahám** fiának nemzetségéről való könyv.” (Máté 1:1)

3. Ki volt az az egyedüli igaz Mag, akinek az ígéretek adattak?

„Az ígéretek pedig Ábrahámnak adattak és az Ő **magvának**. Nem mondja: És a magvaknak, mint sokról; hanem mint **egyről**: És a te magodnak, aki a **Krisztus**.” (Galata 3:16)

4. Mi az a négy elem, amit 1 Mózes 3:15 verse tartalmaz?

„És **ellenségeskedést** szerzek **közötted (kígyó)** és az **asszony** között, a te magod között, és az **Ő magva** között: az neked fejedre tapos, te pedig annak sarkát mardosod.” (1 Mózes 3:15)

Konfliktus Krisztus születésekor

1. Ki akarta megölni Jézust amint megszületett?

„...és állt az a **sárkány** a szülő asszony elé, hogy mikor szül, annak fiát **megegye**.” (Jelenések 12:4)

2. Milyen emberi eszközt használt Sátán a célja eléréséhez?

„Ekkor **Heródes** látván, hogy a bölcsek megcsúfolták őt, szerfölött felháborodott, és kiküldvén, **megöletett** Bethlehemben és annak egész környékén minden gyermeket, két esztendőstől és azon alól, az idő szerint, amelyet szorgalmasan tudakolt a bölcsektől.” (Máté 2:16)

3. Hova ment a születendő gyermek, miután elvégezte a küldetését?

„És szüle fiú magzatot, aki vasvesszővel legeltet minden nemzetet; és ragadtaték annak fia Istenhez és az Ő királyi székéhez” (Jelenések 12:5)

Sátán konfliktusa az egyházzal

1. Ki ellen indított támadást Sátán, miután a gyermek az Isten trónjához ragadtatott?

„Mikor azért látta a sárkány, hogy ő levettetett a földre, **kergetni kezdé** az **asszonyt**, aki a fiút szülte.” (Jelenések 12:13)

2. Valójában ki távolította el a Teremtés átkát és hogyan tette azt meg?

„Krisztus váltott meg minket a törvény átkától, **átokká** levén érettünk; mert meg van írva: Átkozott minden, aki fán függ: Hogy az Ábrahám **áldása** Krisztus Jézusban legyen a **pogányokon**, hogy a Lélek ígétét elnyerjük hit által.” (Galata 3:13-14)

3. Hogyan válunk mi is Ábrahám magjává?

„Mert akik Krisztusba **keresztelkedtetek meg**, Krisztust öltöztették fel... Ha pedig **Krisztuséi** vagytok, tehát az Ábrahám magva vagytok, és ígéret szerint örökösök.” (Galata 3:27, 29)

4. Melyik négy elem közös Jelenések 12:17 és 1 Mózes 3:15 versekben?

„Megharagvók azért a **sárkány** az **asszonyra**, és elméne, hogy **hadakozzék** egyebekkel az **ő magvából** valókkal, az Isten parancsolatainak megőrzőivel, és akiknél vala a Jézus Krisztus bizonyágtétele.” (Jelenések 12:17)

Jézus a Szentírás középpontja és értelme

1. Mi volt a beszélgetés tárgya a két tanítvány között az emmausi úton?

„És ímé azok közül ketten mennek vala ugyanazon a napon egy faluba, mely Jeruzsálemtől hatvan futamatnyira vala, melynek neve vala Emmaus. És beszélgetének magok közt **mindazokról**, amik történtek.” (Lukács 24:13-14)

2. Ki jelent meg ennek a két tanítványnak, akik mentek az úton?

„És Iőn, hogy amint beszélgetének és egymástól kérdezősködének, maga **Jézus** hozzájuk menvén, velők együtt megy vala az úton. De az ő szemeik visszatartóztatának, hogy őt meg ne ismerjék.” (Lukács 24:15-16)

3. Milyen kérdést tett fel Jézus ennek a két tanítványnak?

„Monda pedig nékik: Micsoda **szavak** ezek, amelyeket egymással váltotok jártotokban? És miért vagytok szomorú ábrázattal?” (Lukács 24:17)

4. Milyen kérdést tett fel az egyik tanítvány Jézusnak?

„Felelvén pedig az egyik, kinek neve Kleofás, monda néki: Csak te vagy-e **jövevény** Jeruzsálemben, és nem tudod minémű dolgok lettek abban e napokon?” (Lukács 24:18)

5. Milyen szomorú megjegyzést tett az egyik tanítvány Jézusnak?

„Pedig mi azt reméltük, hogy ő az, aki meg fogja **váltani** az Izráelt. De mindezek mellett ma van harmadnapja, hogy ezek lettek.” (Lukács 24:21)

6. Kit mondott Jézus az ótestamentumi Írások középpontjának?

„És ő monda nékik: Óh balgatagok és **rest** szívűek mindazoknak elhívésére, amiket a próféták szóltak! Avagy nem ezeket kellett-e szenvedni a Krisztusnak, és úgy menni be az ő dicsőségébe? És elkezdvén **Mózesről** és minden prófétáktól fogva, magyarázza vala nékik **minden** írásokban, amik ő felőle megirattak.” (Lukács 24:25-27)

7. Mit csinált a két tanítvány később, amikor Jézus eltűnt közülük?

„És Iőn, mikor leült velők, a kenyeret vévén, megáldá, és megszegvén, nékik adá. És megnyilatkozána az ő **szemeik**, és megismerék őt; de ő eltűnt előlük. És mondának egymásnak: Avagy nem **gerjedezett-e** a mi szívünk mi bennünk, mikor nékünk szóla az úton, és mikor magyarázá nékünk az írásokat?” (Lukács 24:30-32)

8. Mit mondott Jézus később a tanítványoknak a felső szobában?

„És monda nékik: Ezek azok a beszédek, melyeket szóltam néktek, mikor még veletek valék, hogy szükség beteljesedni mindazoknak, amik megirattak a **Mózes** törvényében, a **prófétáknál** és a **zsoltárokbán** én felőlem. Akkor megnyilatkoztatá az Ő elméjüket, hogy értsék az írásokat.” (Lukács 24:44-45)

9. Ki az ótestamentumi Írásoknak a középpontja?

„Tudakozzátok az **írásokat**, mert azt hiszitek, hogy azokban van a ti örök életetek; és ezek azok, amelyek bizonyosságot tesznek rólam;
Ne állítsátok, hogy én vádollar majd benneteket az Atyánál; van aki vádol titeket, **Mózes**, akiben ti reménykedtetek. Mert ha hinnétek Mózesnek, nékem is hinnétek; mert én rólam **írt** Ő.” (János 5:39; 45-46)